

IV. Банкарската супервизија

4.1. Активности на банкарската супервизија во текот на првото полугодие од 2001 година

Во текот на првото полугодие од 2001 година, активностите на банкарската супервизија во Република Македонија беа концентрирани во неколку сегменти:

- Натамошно унапредување на регулативната рамка на банкарската супервизија;
- Интензивни активности во спроведувањето на функцијата на лиценцирање;
- Перманентен вонтеренски и теренски надзор на работењето на банките и штедилниците и следствено на тоа преземање на корективни мерки спрема оние институции кај кои се констатирани одредени неусогласености и неуредности во работењето;
- Активности во правец на унапредување на соработката на Народна банка на Република Македонија со супервизорски органи од други земји.

Унапредувањето на регулативната рамка на банкарската супервизија претставува перманентен процес на антиципирање и имплементација на меѓународните стандарди и практики за прудентно работење на банкарските институции. Во таа насока, исто како и во претходниот период, во текот на првата половина од 2001 година Народна банка на Република Македонија продолжи со натамошно усогласување на регулативната рамка со меѓународните супервизорски стандарди и Европските директиви од областа на банкарството и со одредбите од новиот Закон за банките (“Сл. Весник на РМ“ бр. 63/2000). Овој процес на ревидирање на подзаконската рамка започна во текот на втората половина на 2000 година, со посебен интензитет продолжи во првата половина од 2001 година и се очекува во целост да се заокружи до крајот на 2001 година.

Првата половина од 2001 година беше одбележана со донесување на пакет од нови супервизорски одлуки со кои се регулираат основните супервизорски стандарди. Притоа, позначајни измени беа извршени во регулативата која се однесува на класификација на ризичноста на активата од аспект на кредитниот ризик и ризикот на земјата, вклучување на курсниот ризик при утврдување на капиталната позиција на банките, вклучување на финансиските деривативи при утврдување на ризично пондерираната актива и итн.

Паралелно со горенаведеното, банките во Република Македонија спроведуваа интензивни активности за усогласување на своето работење со Законот за банките. Токму во овој домен, активностите на Народна банка на Република Македонија беа најинтензивни при вршењето на функцијата на лиценцирање. Имено, првата проверка на нивото на усогласеност со одредбите од Законот за банките, Народна банка на Република Македонија го спроведуваше преку обработка и оценка на барањата на банките за издавање на претходни согласности за донесување на нови статuti и именување на членови на нивните рабoтoвoдни oргaни. Во доменот на функцијата за лиценцирање, треба да се споменат и активностите кои се однесуваат на издавање на дозволи за статусни измени (спојување и припојување), реорганизација на Поштенска штедилница а.д. Скопје во Поштенска банка а.д. Скопје, како и основање на една нова банка.

Во текот на првата половина од годината, согласно планираните активности, Народна банка на Република Македонија на континуирана основа ги извршуваше

контролните активности, кои вклучуваат како перманентно вонтеренско следење, така и непосреден увид во работењето на банките и штедилниците. Врз основа на констатираните состојби кај некои банки и штедилници, Народна банка на Република Македонија, согласно своите законски овластувања изрече и низа корективни активности.

Во рамките на активностите за непосреден надзор, во текот на првата половина од оваа година, Народна банка на Република Македонија изврши вкупно 23 непосредни контроли, од кои 11 целосни и 12 делумни.

Целосен непосреден надзор беше извршен на работењето на 6 банки и 5 штедилници, при што се опфати 42,5% од вкупната актива на банките во Република Македонија. Исто така, се извршија и 12 делумни контроли на 7 банки и една штедилница. Овие делумни контроли кај банките се извршија со цел проверка на респонзивноста, односно начинот на исполнување на одредени корективни мерки изречени од страна на гувернерот на Народна банка на Република Македонија, проверка на одредени сегменти од работењето, како кредитното портфолио, акционерската структура, работењето со депозитни сметки, проверка на одредени движења и состојби утврдени со вонтеренско следење на банките итн. Кај една штедилница беше спроведена делумна контрола врз основа на поднесеното барање за згаснување на нејзините активности.

Паралелно со супервизијата на банките и штедилниците, Народна Банка на Република Македонија врши и инспекциска контрола за примена на прописите во областа на девизното работење. Во тој контекст, во текот на првата половина од 2001 година, беа извршени вкупно 73 непосредни контроли, со кои беше опфатено девизното работење на банките и работењето на менувачниците.

Теренскиот надзор и перманентното вонтеренско следење на банките и штедилниците во текот на првата половина од годината, ги потврдуваат веќе констатираните проблематични сегменти во работењето на банкарските институции. Кредитниот ризик, и понатаму, е доминантен ризик во работењето на банките и штедилниците. Неадекватните кредитни процедури на институциите, проследени со влијанието на одредени екстерните фактори, како што се влошената политичко безбедносна состојба, влошената економска состојба, латентниот проблем поврзан со неефикасноста на судските постапки, создаваат потешкотии во наплатата на побарувањата на банките и концентрација на висок процент на лоши пласмани во нивните биланси. Кон ова треба да се додаде и проблемот со одржувањето на ликвидносната позиција кај некои банки, предизвикан од политичко- безбедносната криза во Република Македонија, заради значителниот одлив на депозитите на банките. Понатаму, врз основа на извршените непосредни контроли, кај некои банкарски институции и понатаму се констатираат неадекватни сметководствени процедури и слабости во евиденцијата, како и слабости во функционирањето на системите на интерна контрола и на службата за внатрешна ревизија, што резултира во одредени отстапувања од законската и подзаконската регулатива.

Во доменот на банкарската супервизија, првата половина од 2001 година беше одбележана и со активностите на Народна банка на Република Македонија во правец на унапредување на соработката со супервизорските органи од други земји. Меѓусебната соработка на супервизорските органи од различни земји се однесува на повеќе сегменти, но пред се подразбира ефикасно извршување на консолидирана супервизија на банки кои имаат подружници и филијали во други земји, размена на информации во фазата на лиценцирање, надзор на работењето на тие банки, размена на информации за перформансите на банкарскиот систем на земјите и нивната

регулативна рамка. Ефикасното извршување на консолидирана супервизија подразбира и можност за извршување на непосредни контроли од страна на супервизорскиот орган од земјата каде е седиштето на матичната банка.

Во таа насока, во првата половина од 2001 година беше потпишан Меморандум за соработка со Банката на Словенија, а во постапка е потпишување на Меморандум за соработка и со други супервизорски органи.

4.2. Банкарскиот систем на Република Македонија во првото полугодие од 2001 година

4.2.1. Ситруктура на банкарскиот систем на Република Македонија

На крајот на првото полугодие од 2001 година, банкарскиот систем на Република Македонија го сочинуваа 23 банки и 18 штедилници. Притоа, од вкупниот број банки, 17 имаа т.н. големо овластување за вршење платен промет, кредитни и гаранциски работи со странство, додека дозволата за работа на останатите 6 банки се однесува на вршење банкарски работи само во земјата.

Споредено со 31.12.2000 година, бројот на банките, кои го сочинуваат доминантниот сегмент на банкарскиот систем на Република Македонија се зголемува, наспроти намалувањето на бројот на институциите од вториот сегмент на банкарскиот систем, штедилниците. Ова се должи на трансформацијата на Поштенска штедилница а.д. Скопје во Поштенска банка а.д. Скопје, со што уште повеќе се потврдува структурниот примат на банките во банкарскиот систем на земјата, односно се намалува и онака маргиналната улога на штедилниците во банкарскиот систем на земјата. Имено, учеството на штедилниците во вкупниот финансиски потенцијал со состојба на 30.06.2001 година е под 1%.

Првата половина од 2001 година се карактеризира со отпочнување на процес на окрупнување и консолидација на банкарскиот систем на Република Македонија. Ваквиот тренд е резултат на зголемената конкуренција во банкарскиот систем која настана со влезот на странски директни инвестиции кај дел од поголемите банки во Република Македонија во текот на 2000-та година, како и реформите во платниот систем во земјата и неговото преземање од страна на комерцијалните банки.

Основните структурни карактеристики на банкарскиот систем на Република Македонија се анализирани од неколку аспекти:

1. Големина на банкарските институции;
2. Сопственичка структура;
3. Регионална структура.

Анализата на *големината на банкарските институции* според вкупната актива, пазарното учество и капиталната моќ, упатува на постоење на асиметрична структура на банкарскиот систем на Република Македонија. Имено, на 30.06.2001 година, двете најголеми банки во банкарскиот систем на Република Македонија зафаќаа 51% од вкупната нето актива. Споредено со состојбата на 31.12.2000 година, концентрацијата е намалена за 5,6 процентни поени како резултат на падот на финансискиот потенцијал на двете најголеми банки, што се должи на актуелната безбедносно-политичка состојба.

Истовремено, регистрирано е намалување на пазарното учество на двете најголеми банки за 6,1 процентни поени, односно нивно учество од 52,0% во вкупниот обем на работа на македонските банки на крајот на првото полугодие на 2001 година.

Наспроти тоа, на крајот на првото полугодие од 2001 година двете најголеми банки во Република Македонија располагаа со 30,1% од вкупниот капитал на банките, што споредено со 31.12.2000 година претставува пад од 3,3 процентни поени.

Од тука произлегува заклучокот дека значителната концентрација на финансискиот потенцијал кај двете најголеми банки, кои го држат приматот на банкарскиот пазар во Република Македонија, останува основна структурна карактеристика на банкарскиот систем на Република Македонија во текот на првото полугодие од 2001 година, и покрај евидентиранит тренд на намалување на концентрацијата споредено со крајот на 2000-та година.

Соистовеничката структура на банките во Република Македонија е анализирана од аспект на степен на приватизираност на банките и учество на странски капитал. Со состојба на 30.06.2001 година, степенот на приватизираност на банкарскиот капитал во Република Македонија изнесува 83,2%, односно 87,4% доколку при анализата се исклучи банкарската институција која е целосно во државна сопственост, "Македонска банка за поддршка на развојот" а.д. Скопје. Споредено со состојбата на крајот на декември 2000 година, не се констатирани промени во степенот на приватизираност на банкарскиот капитал. Анализирано по поделни банки, степенот на приватизираност се движи во интервал од 61,5% до 100% кај 6 банки.

На крајот на првото полугодие од 2001 година, процентот на учество на странски капитал во вкупниот банкарски капитал во Република Македонија изнесува 37,8%, што претставува пад од 3 процентни поени споредено со состојбата на крајот на декември 2000 година. Анализата по поделни банки покажува дека странскиот капитал е присутен во 16 банки, со процентуално учество кое се движи од 0,3% до 100%. Притоа, не се евидентирани поголеми поместувања во структурните односи помеѓу банките во сопственост на домашни приватни акционери и банките во сопственост на странски акционери.

Структурните карактеристики на банкарскиот систем на Република Македонија од **регионален аспект** ја потврдуваат веќе констатираната асиметричност и концентрираност на понудата на финансиски услуги во главниот град. Имено, со состојба на 30.06.2001 година само 6 од вкупниот број банки се лоцирани надвор од Скопје, од кои само 3 банки имаат овластување за вршење платен промет и кредитни работи со странство. Финансискиот потенцијал на овие 6 институции учествува со 12,3% во вкупниот финансиски потенцијал на банкарскиот систем на Република Македонија. Постојната регионална структура се ублажува со релативно разгранетата мрежа на филијали, експозитури, шалтери, деловни единици и претставништва.

4.2.2. Перформанси на банките во Република Македонија

4.2.2.1. Адекватност на капиталот/Ризик од несолвентност

Нивото на капитализираност и стапката на адекватност на капиталот на банките во Република Македонија на крајот на првото полугодие од 2001 година не покажуваат значајни промени во споредба со 31.12.2000 година. Вкупниот капитал на

банките на 30.06.2001 година изнесува 19.207 милиони денари, што е за 105 милиони денари повеќе или незначителен пораст од 0,5% во однос на крајот од 2000 година.

Нивото на покриеност на билансните активности со сопствени средства на банките со состојба 30.06.2001 година изнесува 27,1% што претставува пораст за 3,8 процентни поени во однос на 31.12.2000 година. Порастот на стапката на капитализираност се должи на падот на вкупната билансна актива на банките за 13,7% како последица на намалувањето на нивниот депозитен потенцијал во анализираниот период.

Просечната стапка на адекватност на капиталот на македонските банки на крајот на првото полугодие од 2001 година, како однос помеѓу вкупниот гарантен капитал и вкупната ризично пондерирана актива, изнесува 35,4%. Притоа, стапката на адекватност на капиталот на првите две банки по големина изнесува 22,7% и во однос на просечната стапка на адекватност на капиталот на ниво на сите банки е помала за 12,7 процентни поени. Останатите банки, имаат просечна стапка на адекватност на капиталот од 46,4% што е за 11 процентни поени повисока во однос на вкупниот просек.

За разлика од претходните години кога стапката на адекватност на капиталот имаше благ тренд на опаѓање, од последниот квартал на 1999 година истата покажува континуиран тренд на пораст кој се задржува до крајот на декември 2000-та година, при што во последното полугодие бележи благ тренд на опаѓање. Имено, стапката на адекватност на капиталот со состојба 30.06.2001 година во споредба со состојбата на 30.09.1999 година, кога е најниска, бележи пораст за 15,2 процентни поени. Сепак, во текот на првото полугодие од 2001 година овој коефициент се намали за 1,3 процентни поени.

Сите банки во Република Македонија го исполнуваат пропишаниот минимум од 8% капитализираност. Притоа, анализирано по поодделни банки, најниската стапка на адекватност на капиталот изнесува 21,8%. Во однос на просечното ниво на адекватност на капиталот (35,4%), 6 банки имаат стапка на адекватност на капиталот која е под просечното ниво, додека останатите 17 банки рефлектираат повисока адекватност на капиталот од просечната.

4.2.2.2. Кредитен ризик

Кредитниот ризик е основен ризик со кој се соочуваат банките и заслужува значајно внимание при анализата на вкупните ризици во банкарското работење. Ова посебно се однесува за банките во Република Македонија заради доминацијата на класичните банкарски функции на интермедијација, а во услови на неразвиеност на финансиските пазари и инструменти.

Анализирано преку низа показатели, кредитниот ризик во работењето на банките на Република Македонија е изразито висок како последица на повеќе фактори, меѓу кои најзначајно место имаат екстерните шокови во изминатите години, а во првото полугодие од 2001 година воените случувања во Република Македонија.

Имено, како последица на длабоката политичко-безбедносна криза која негативно се одрази врз вкупните економски движења во земјата и состојбите во македонското стопанство, во текот на првото полугодие од 2001 година е прекинат трендот на подобрување на квалитетот на активата на банките забележан во 2000 година. Така, на 30.06.2001 година, вкупната кредитна изложеност во ризични

категории В, Г и Д¹⁵ изнесува 20.379 милиони денари што претставува 36,0% од вкупната кредитна изложеност или 110,7% од гарантниот капитал на банките во Република Македонија. Овие показатели укажуваат на влошување на квалитетот на кредитното портфолио во текот на првите шест месеци од 2001 година. Имено, на 31.12.2000 година учеството на кредитната изложеност во ризичните категории В, Г и Д во вкупната кредитна изложеност на банките изнесува 34,8%, односно 94,2% од гарантниот капитал.

Доколку при анализата се земат предвид издвоените резервации за кредитната изложеност класифицирана во ризични категории В, Г и Д, се констатира дека непокриениот дел на овој сегмент од ризичната изложеност на банките изнесува 8.889 милиони денари, што е 15,7% од вкупното кредитно портфолио, односно 48,3% од гарантниот капитал на македонските банки на 30.06.2001 година. Ова покажува дека високиот кредитен ризик се релативизира со високото ниво на капитализираност на банките во Република Македонија.

Стапката на ризичност на кредитното портфолио на македонските банки која го покажува односот помеѓу пресметаните потенцијални загуби и вкупната кредитна изложеност, на 30.06.2001 година изнесува 23,2%, што одговара на ризична категорија В (25%). За споредба, овој показател на крајот на декември 2000 година изнесувал 21,4%, додека на крајот на декември 1999 година 22,5%.

4.2.2.3. Ликвидносен ризик

Во текот на првото полугодие од 2001 година банките во Република Македонија се соочија со сериозни предизвици во однос на управувањето со ликвидносниот ризик. Како последица на кризните состојби во земјата, трендот на јакнење на депозитниот потенцијал на банките беше прекинат. Под влијание на економски и психолошки фактори, вкупните депозити на банките во текот на првите шест месеци од 2001 година се намалија, што резултираше со сериозни проблеми како за банките така и за Народна Банка на Република Македонија во одржување на ликвидноста на банкарскиот систем.

Учеството на ликвидната актива¹⁶ во вкупната актива на банките на крајот од првите шест месеци од 2001 година изнесува 31,4% и во однос на крајот на претходната година е намалено за 14 процентни поени. Во структурата на ликвидните средства и понатаму највисоко учество имаат девизните сметки кај странски банки (74,1%), од кои најголем дел се слободни средства или краткорочно орочени депозити кај странски банки. Останатиот дел се однесува на парични средства и салда кај Народна Банка на Република Македонија (17,3%).

Најзначајна структурна промена во ликвидната актива има намалувањето на учеството на хартиите од вредност со реесконт на Народна Банка на Република Македонија чие учество во ликвидната актива е сведено на 2%, пред се како резултат на недостатокот на слободни парични средства кои банките би ги вложувале во благајнички записи на Народна Банка на Република Македонија иако во овој период Народна Банка на Република Македонија значајно ја зголеми каматната стапка на

¹⁵ Во ризична категорија Д е вклучен износ од 2.849 милиони денари кој во текот на првото полугодие е искнижен од билансна евиденција врз основа на Одлуката за супервизорските стандарди за регулирање на достасаните, а ненаплатени побарувања на банките и штедилниците ("Службен весник на РМ" бр. 27/98)

¹⁶ Ликвидната актива опфаќа парични средства и салда кај Народна Банка на Република Македонија, хартии од вредност на Народна Банка на Република Македонија, чековите и девизни средства на сметките кај домашни и странски банки со рочноста до три месеци

овие средства¹⁷. Имено, просечниот износ на благајнички записи, кои банките го одржуваа кај Народна Банка на Република Македонија во јуни 2001 година беше сведен на ниво од 1.145 милиони денари што е под просечното ниво на благајнички записи кои банките го одржуваа во текот на 2000-та и првиот квартал од 2001 година. Притоа, од вкупниот износ на запишани благајнички записи кај Народна Банка на Република Македонија¹⁸, на крајот на јуни 2001 година, 31% отпаѓаат на благајнички записи на нефинансиски правни лица.

Покриеноста на ликвидната актива со депозитите по видување и краткорочните депозити на 30.06.2001 година изнесуваше 74,4% или 15,5 процентни поени помалку во однос на крајот на минатата година.

На страната на изворите на средства, депозитите по видување и краткорочните депозити до 3 месеци, на крајот на првите шест месеци од 2001 година изнесуваа 75,8% од вкупните депозити или 61,5% од вкупните обврски на банкарскиот систем што во однос на крајот на минатата година претставува намалување за 4,5 процентни поени, односно 8,1 процентни поени, респективно. Инаку, во текот на првите шест месеци од годината финансискиот потенцијал на банкарскиот систем покажува континуиран тренд на опаѓање, особено депозитите по видување и краткорочните депозити кои во однос на крајот на минатата година се пониски 27,9%.

Намалувањето на депозитната база во текот на првите шест месеци од годината имплицираше континуирано зголемување на зависноста на банките од екстерните извори на средства. Екстерните извори на средства на крајот од првите шест месеци од 2001 година во вкупните обврски на банките учествуваат со 22,7%, што е за 2,3 процентни поени повеќе во однос на крајот на минатата година. Краткорочните позајмици од Народна Банка на Република Македонија и други банки за одржување на денарската ликвидност, во текот на првите шест месеци од 2001 година имаа тренд на континуирано зголемување на нивното учество во екстерните извори на средства и на 30.06.2001 година достигнаа учество од 9,8% што е 4,1 процентни поени повеќе во однос на крајот од минатата година.

Влошената ликвидносна позиција на банките имплицираше зголемена употреба на инструментите за обезбедување на ликвидност во крајна инстанца, како инструменти за финансирање на ликвидносниот недостиг на банките.

4.2.2.4. Анализа на профитабилноста на банките во Република Македонија и оценка на нивната ефикасност

На крајот на првото полугодие од 2001 година, банките во Република Македонија на агрегатно ниво, прикажаа негативен финансиски резултат во износ од 47,2 милиони денари, со што перформансите на профитабилност добиваат негативен предзнак.

Анализата на структурните компоненти на агрегираниот биланс на успех на банките во Република Македонија на 30.06.2001 година, покажува негативен нето каматен приход по резервации во износ од 172,1 милиони денари. Ако се земат

¹⁷ Каматната стапка на благајнички записи во текот на јуни достигна ниво до 20%.

¹⁸ Вкупниот износ на благајнички записи запишани кај Народна Банка на Република Македонија ги опфаќа благајничките записи запишани од страна на банките, Фондот за осигурување на депозити а.д. Скопје и други клиенти (нефинансиски правни и физички лица). Со состојба на 30.06.2001 година вкупниот износ на благајнички записи запишани кај Народна Банка на Република Македонија изнесуваше 1.457 милиони денари од кои 450 милиони беа запишани од страна на нефинансиски економски субјекти.

предвид и неиздвоените резерви за потенцијални загуби (вклучително и дополнително утврдената нефункционална камата) во износ од 676,3 милиони денари, идентификувани преку теренските супервизорски контроли, кои не се рефлектираат во билансот на успех, тогаш нето каматниот приход достигнува негативен износ од 848,4 милиони денари. За споредба, со состојба 31.12.2000 година, нето каматниот приход по резервации (вклучително со неиздвоените резерви за потенцијални загуби и дополнително утврдената нефункционална камата) е негативен и изнесува 641 милион денари.

Негативниот финансиски резултат на банките остварен од вршењето на нивната основна функција (интермедијација помеѓу финансиски суфицитарните и финансиски дефицитарните економски субјекти) со вкалкулирани расходи по основ на потенцијални загуби за кредитен ризик е показател за исклучително ниската ефикасност на банките во однос на алокацијата на оскудните финансиски ресурси на македонската економија, со тенденција на натамошно влошување заради актуелната безбедносно-политичка состојба во земјата. Во крајна линија, негативниот нето каматен приход по резервации детерминира негативен финансиски резултат од работењето на банките на агрегатно ниво во анализираниот период, при целосна покриеност на другите расходи со другите приходи.

Од вкупно 23 банки кои егзистираа во банкарскиот систем на Република Македонија на 30.06.2001 година, 16 банки прикажаа позитивен финансиски резултат, додека останатите 7 банки прикажаа негативен финансики резултат.